२. महाराष्ट्राचे कायदेमंडळ

1) राज्यपाल :-

प्रश्न राज्यपालांची रचना सांगून अधिकार लिहा. किं राज्यपालांचे अधिकार स्पष्ट करा.

उत्तर :- स्वातंत्र्यानंतर भारताने लोकशाही शासन व्यवस्थेचा स्विकार केलेला आहे. लोकशाहीच्या यशस्वीतेसाठी भारतीय राज्यघटनेतून संसदीय शासन व्यवस्थेचा अवलंब केला आहे. संसदीय शासन व्यवस्थेमुळे केंद्र आणि घटक राज्य यांची सत्ता राष्ट्रपती व राज्यपालाकडे सोपवलेली आहे.

राज्यपाल हा राज्याच्या कार्यकारी मंडळाचा अध्यक्ष असतो. महाराष्ट्रासह भारतातील सर्व घटक राज्यांच्या राज्यकारभार राज्यपालांच्या नावाने चालतो. राज्याचे सर्व कार्यकारी अधिकार राज्यपाल कडे असतात. राज्यपाल हा राज्यातील घटनात्मक प्रमुख असतो. राज्याची संपूर्ण सत्ता राज्यपालांच्या नावाने मुख्यमंत्री व मंत्रीमंडळ वापरतात. राज्यपाल हा राज्यात नाममात्र ~~प्रमुख~~ प्रमुख असतो. प्रत्येक घटक राज्यासाठी एक राज्यपाल असतो.

महाराष्ट्रात विद्यासागर राव हे सध्याचे राज्यपाल आहेत. श्री प्रकाश हे महाराष्ट्राचे पहिले राज्यपाल होते.

राज्यपालाची रचना भारतीय राज्यघटनेतील विविध कलमामध्ये राज्यपालाची रचना नमूद करण्यात आली आहे.

ती पुढीलप्रमाणे आहे :-

1) राज्यपालाची नेमणूक :- भारतीय राज्यघटनेतील कलम 155 नुसार राज्यपालाची नेमणूक राष्ट्रपती मार्फत केली जाते. परंतू व्यवहारात पंतप्रधानामार्फत राज्यपालाची नेमणूक होते. राज्यपालाच्या नेमणूकी संदर्भात काही परंपरा निर्माण झाल्या आहेत.

① राज्यपाल दुसऱ्या राज्याचा रहीवाशी असावा. महाराष्ट्रात महाराष्ट्राचे रहीवाशी असणाऱ्या व्यक्तीला राज्यपाल होता येणार नाही.

② एखाद्या राज्यात राज्यपाल नेमण्यापूर्वी त्या राज्याच्या मुख्यमंत्र्याशी चर्चा करावी किंवा मुख्यमंत्र्याची मान्यता मिळवावी.

2) राज्यपालाची पात्रता :-

① तो / ती भारताचा नागरिक असावा.

② त्याच्या वयाला 35 वर्षे पूर्ण झालेली असावी.

③ तो कोणत्याही आर्थिक लाभाच्या पदावर काम करणारा नसावा.

④ नियुक्तीच्या वेळी तो जर संसद किंवा राज्यनिर्मिती मंडळाच्या कोणत्याही सभागृहाचा त्याने राज्यपालाचे पद स्विकारण्यापूर्वी सदस्यत्वाचा राजीनामा द्यावा.

⑤ तो / ती वेडा, पागल व आर्थिक दिवाळखोर नसावा

3) राज्यपाल पदाचा कार्यकाळ :-

राज्यपाल पदाचा कार्यकाळ सर्वसाधारणपणे पाच वर्षांचा असतो. राज्यपालाचे पद राष्ट्रपतीची मर्जी असे पर्यंतच असते. राज्यपाल केव्हाही आपल्या पदाचा राजीनामा राष्ट्रपतीकडे देऊ शकतो.

4) राज्यपाल पदाच्या शपथविधी :-
प्रत्येक घटक राज्याच्या राज्यपालास संबंधीत राज्याच्या उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायाधीश पद व गोपनियतेची शपथ देतात.

5) राज्यपालाचे अधिकार व कार्ये :-
राष्ट्रपती प्रमाणेच राज्यपालाला कार्यकारी कायदे विषयक आर्थिक व न्यायविषयक अधिकार प्राप्त आहे परंतु राज्यपालाला राष्ट्रपतीप्रमाणे सैन्य व आणबाणी विषयक अधिकार प्राप्त नाहीत.
भारतीय राज्यघटनेने राज्यपालास दिलेल्या अधिकार व कार्ये.

1) कार्यकारी किंवा शासनविषयक अधिकार :-
① राज्यपाल हा घटकराज्याचा कार्यकारी अध्यक्ष असल्यामुळे घटकराज्याचा शासन कारभार त्यांच्याच नावाने चालतो. तसेच राज्यातील सर्व आदेश राज्यपालांच्या नावानेच निघतात.
② राज्याच्या मंत्रीमंडळातील विविध खात्यांची वाटणी करण्याविषयीचे नियम राज्यपाल करतो.
③ मुख्यमंत्री व मंत्रीमंडळाची निवड करणे.
④ राज्याच्या महाधी वक्त्याची नियुक्ती करणे. महाधी वक्त्याचे वेतन व भत्ते निश्चित करणे.
⑤ राज्य मुख्यनिवडणूक आयुक्ताची निवड करणे.
⑥ राज्यलोकसेवा आयोगाचे अध्यक्ष व

⑦ मुख्यमंत्र्यांकडून प्रशासन आणि कायदेविषयक माहिती मागवणे.
⑧ राज्यात राष्ट्रपती शासन लागू करण्याची शिफारस

राष्ट्रपतीला करणे. राष्ट्रपतीचा प्रतिनिधी म्हणून राज्याचे काम पाहणे. राष्ट्रपती शासनाच्या कालावधीत राज्यपालाच्या अधिकारात वाढ होते.

9) राज्यातील विविध विद्यापिठांच्या कुलगुरुची नियुक्ती करणे राज्यपाल राज्यातील विद्यापीठांचा कुलपती असतो.

10) राज्यातील जिल्हाधिकारी, वरिष्ठ पोलीस अधिकारी, दुय्यम न्यायालयाचे न्यायाधीश यांची निवड करणे.

याशिवाय राज्यातील शासन व्यवस्थे संबंधीचे अहवाल राष्ट्रपतीला सादर करण्याचे कार्य राज्यपालाला करावे लागते.

2) कायदेविषयक अधिकार :-

राज्यपाल राज्यविधीमंडळाचा सदस्य नसतो. परंतु तो राज्यविधी मंडळाचा अविभाज्य भाग समजला जातो. त्यामुळेच राज्यपालाला काही कायदेविषयक अधिकार प्राप्त झालेले आहेत.

1) राज्यविधीमंडळाचे अधिवेशन बोलावणे.
2) राज्यविधीमंडळाच्या अधिवेशनाची समाप्ती करणे.
3) विधानसभा विसर्जित करणे.
4) अभिभाषण देणे विधानसभेच्या निवडणुकीनंतर होणाऱ्या पहिल्या अधिवेशनापूर्वी सभागृहाला कोणत्याही विधेयकाबाबत संदेश पाठवणे.
5) विधानसभेचे कामकाज सुरळीत चालण्यासाठी अध्यक्ष व उपाध्यक्ष यांचे पद रिक्त असल्यास त्या जागी कोणाचीही नियुक्ती करणे, साहित्य विज्ञान, कला, सहकार, समाजसेवा या क्षेत्रात उल्लेखनीय कार्य करणाऱ्या व्यक्तींची विधान परिषदेवर नेमणूक करणे.

६) विधीमंडळाचे अधिवेशन चालू असताना एखाद्या काय
ची गरज भासल्यास त्या बाबतचा वटहुकूम काढ
७) राज्यविधीमंडळातर्फे संमत झालेली काही विधेयके रा
पतीच्या मान्यतेसाठी राखून ठेवणे. उदा. संपत्ती ज
करण्यासंबंधीचे विधेयक, उच्च न्यायालयाचे अधिक
कमी करण्याविषयीचे विधेयक, संविधानाच्या विरुद्ध
असलेले विधेयक, मार्गदर्शक तत्वांच्या विरुद्ध अ
विधेयक, राष्ट्रीय हिताच्या विरुद्ध असलेली विधेय
८) राज्यवित्त आयोग, राज्यलोकसेवा आयोग आणि नि
व महालेखा परिक्षकांचा अहवाल विधानसभेला सादर
करणे.
९) निर्वाचन आयोगाच्या सल्ल्यानुसार विधी मंडळातील ए
सदस्य अपात्र असल्याचे स्पष्ट झाले असता त्या सभ
दाचे सदस्यत्व रद्द करणे.

वरीलप्रमाणे सर्व कायदेविषयक कार्ये राज्य
ला करावे लागते. या सर्व कार्य याची पूर्तता राज्यपाल
मुख्यमंत्री व मंत्रीमंडळाच्या मदतीने करतो.

३) अधिकार आर्थिक अधिकार :-

भारतीय संविधानाने राज्यपालास
खालील आर्थिक अधिकार दिलेले आहेत.
१) अंदाजपत्रक (धनविधेयक) विधानसभेत मांडण्यापूर्वी रा
लाची संमती घ्यावी लागते.
२) राज्यपालाच्या परवानगी शिवाय कोणत्याही अनुदान
मागणी करता येत नाही.
३) पंचायत व नगरपालीकांच्या आर्थिक स्थितीचा आढावा
घेण्यासाठी दर पाच वर्षाने वित्तआयोगाची स्थापना रा
ल करतो.

4) राज्याच्या आकस्मिक निधीवर राज्यपालाचे नियंत्रण असते. राज्यपालाच्या मान्यतेशिवाय या निधीतून शासनाला खर्च करता येत नाही.

5) राज्याच्या संचित निधीवर राज्यपालाचे नियंत्रण असते. या निधीचा खर्च शासनाला राज्यपालाची परवानगी घेऊनच करावा लागतो. या निधीच्या खर्चासंबंधी विधीमंडळात चर्चा करता येत नाही.

4) न्यायालयीन अधिकार :-

राष्ट्रपतीप्रमाणेच घटक राज्यातील राज्यपालांना खालील न्यायालयीन अधिकार आहेत.

1) जिल्हा न्यायालयातील न्यायाधिशांच्या नियुक्त बदल्यात व पद्धती उच्च न्यायालयाचा मुख्य न्यायाधिश व मुख्यमंत्र्याशी चर्चा करून राज्यपाल करतो.

2) गुन्हेगाराची शिक्षा कमी करणे, शिक्षेचे स्वरूप बदलणे किंवा माफी देण्याचा अधिकार राज्यपालाचा आहे.

3) घटकराज्याच्या उच्चन्यायालयातील न्यायाधिशांची नेमणूक करताना राष्ट्रपती राज्यपालाशी सल्लामसलत करतो.

5) स्वविवेकाधीन अधिकार :-

भारतीय राज्यघटनेच्या कलम 163 नुसार राज्यपाला स्वतःच्या सदसद्विवेक बुद्धीने काही काम करता येतात. राज्यपालाने नेहमीच मुख्यमंत्र्याच्या सल्ल्यानुसारच कार्य करावे असे नाही. खालील काही कार्य तो स्वतःच्या सद्सद्विवेक बुद्धीने करु शकतो.

1) राज्यात राष्ट्रपती राजवटीची शिफारस करणे.

2) विधानसभा विर्सजित करणे.

3) केंद्रशासित राज्याच्या अतिरिक्त कार्यभार सांभाळणे.

५) मंत्रीमंडळ अल्पमतात असल्यास राज्यविधान सभेचे विसर्जन करणे किंवा बरखास्त करणे.

६) राज्याच्या प्रशासकीय बाबींची माहिती मुख्यमंत्र्य मागविणे.

७) विधानसभेने पारित केलेले कोणतेही साधारण विधे राष्ट्रपतीच्या संमतीसाठी पाठविणे.

७) राज्याच्या मुख्यमंत्र्याची नियुक्ती करणे.

८) विधीमंडळाचे अधिवेशन बोलावणे.

वरीलप्रमाणे सर्व स्वविवेकाधीन अधि राज्यपालाला आहेत. भारताच्या संविधानात आसाम व नागालँडच्या राज्यपालाला स्वविवेकाधीन अधिकार नस नोंद आहे. स्वविवेकाधीन अधिकार त्या त्या घटक राजकीय परिस्थितीवर अवलंबून असतात.

वरील अधिकाराशिवाय राज्यपालास राष्ट्र च्या निर्देषानुसार काही विशेष जबाबदाऱ्या पार पा लागतात.

१) कलम ३७१ नुसार महाराष्ट्राचा राज्यपाल विदर्भ आ मराठवाड्यासाठी स्वतंत्र विकास मंडळाची स्थापना क शकतो.

२) कलम ३७१ दोन नुसार गुजरातचा राज्यपाल सौरा आणि कच्छ साठी स्वतंत्र विकास मंडळाची स्थापन करु शकतो.

३) कलम ३७१ बी नुसार आसाममधील आदिवासी प्रदेश प्रशासनाविषयी

४) कलम ३७१ एच नुसार अरुणाचल प्रदेशात कायदा सुव्यवस्था प्रस्थापित करण्याची जबाबदारी राज्यपालाची आहे.

5) मणिपूर राज्याच्या डोंगरी प्रदेशातील प्रशासकीय व्यवस्था पाहणे.

6) कुलम 371 एफ नुसार सिक्किम राज्याच्या लोकसंख्येतील सर्व घटकांना सामाजिक आणि आर्थिक विकासाची हमी मिळेल अशी न्याय व्यवस्था उभी करण्याची जबाबदारी राज्यपालाची आहे.

2) विधानसभा :-

प्रश्न विधानसभेची रचना सांगून अधिकार स्पष्ट करा.

उत्तर :- भारतीय राज्यघटनेने केंद्राप्रमाणेच राज्यात ही संसदीय शासन व्यवस्थेची तरतूद केली आहे. केंद्रामध्ये लोकसभा व राज्यसभा तर राज्यात विधानसभा व विधानपरिषद कायदेमंडळाची सभागृहे आहे. विधानसभा एक कनिष्ठ व प्रथम सभागृह आहे. तर विधानपरिषद हे वरिष्ठ व द्वितीय सभागृह आहे. विधानसभा हे राज्यविधी मंडळाचे लोक नियुक्त प्रतिनिधींचे सभागृह आहे.

विधानसभेत राज्याच्या लोकसंख्येच्या प्रमाणात कमीत कमी 60 व जास्तीत जास्त 500 सभासद असू शकतात परंतू अरुणाचल प्रदेश, सिक्कीम व गोवा या राज्यासाठी कमीत कमी 30 तर मिझोराम, नागालँड या राज्यासाठी 40 व 46 सदस्य संख्या निश्चित करण्यात आली. याशिवाय सिक्किम व नागालँड विधानसभेत काही सदस्यांची निवड अप्रत्यक्ष मतदान पद्धतीने होते. प्रादेशिक मतदार संघातून प्रत्यक्ष निवडीद्वारे प्रौढ मताधीकार तत्वावर निवडलेले लोक प्रतिनिधी विधानसभेचे सदस्य असतात.

* विधानसभेची रचना :

उमेदवाराची पात्रता

1) तो भारताचा नागरिक असावा.
2) त्याचे वय कमीत कमी 25 वर्षे पूर्ण असावे.
3) संसदेने वेळोवेळी ठरवून दिलेल्या पात्रता त्याने पू[illegible]
करावा.

* सदस्य संख्या :- विधानसभा राज्यविधी मंडळातील लोकप्रिय व अधिकार संपन्न सभागृह आहेत. वि[illegible] भा हे राज्याच्या कायदेमंडळातील एक महत्त्वपूर्ण सभ[illegible] आहे. महाराष्ट्रातील विधानसभेची सदस्य संख्या 2[illegible] आहे. यामध्ये अँग्लो इनडियन (Anglo Indian) समाजाला योग्य प्रतिनिधित्व नाही मिळाल्यास त्यातील एकाची नियुक्ती राज्यपाल विधानसभेवर करतो. यावा अर्थ महाराष्ट्र विधानसभेची सदस्य संख्या 289 हे[illegible]
गणसंख्या विधानसभेच्या कामकाजाला[illegible] करण्यासाठी एकूण सभासद संख्येच्या 1 दशांश सभ[illegible] सभागृहात उपस्थित असणे आवश्यक आहे.

* अधिवेशन :-

भारतीय राज्यघटनेतील कलम 174 मध्ये[illegible] अधिवेशनासंबंधी तरतूद केली आहे. या तरतुदीनु[illegible] राज्यपाल विधानसभेचे अधिवेशन बोलावतो. साधार[illegible] पणे वर्षातून दोन अधिवेशने झाली पाहिजे असे घटनात्मक बंधन आहे. या दोन अधिवेशनातील अ[illegible] 600 महिन्यापेक्षा अधिक असू नये. विधानसभेचे अति[illegible] अधिवेशन बोलावण्याचा अधिकार राज्यपालाला आहे[illegible]
परंतु महाराष्ट्रात विधानसभेची तीन अधिवेशने घेतली जातात.
1) हिवाळी अधिवेशन - नागपूरला

२) पावसाळी व
३) उन्हाळी (अर्थ संकल्पीय) अधिवेशन - मुंबईला होते.

* कार्यकाळ :-

विधानसभेच्या कार्यकाळासंबंधी कलम 172 मध्ये तरतूद करण्यात आली आहे. विधानसभेच्या निवडणूका दर पाच वर्षांनी होतात. विधानसभेचा कार्यकाळ पाच वर्षांचा असतो. पाच वर्षांपूर्वी किंवा कार्यकाळ संपण्यापूर्वी राज्यपाल विधानसभा बरखास्त करतो. राष्ट्रीय आणिबाणीच्या काळात संसद विधानसभेचा कालावधी एका वर्षासाठी वाढवू शकते मात्र आणिबाणी संपताच 600 महिन्यांच्या आत निवडणूका घ्याव्या लागतात.

* विधानसभेचे अध्यक्ष व उपाध्यक्ष :

राज्यघटनेतील कलम 178 नूसार विधानसभेचे अध्यक्ष व उपाध्यक्षाची तरतूद करण्यात आली. विधानसभेचे सदस्य आपल्या मधून एकाची अध्यक्ष व उपाध्यक्ष म्हणून निवड करतात. विधानसभे एवढाच अध्यक्षाच्या कार्यकाळ असतो. सभागृहातील बहुमत वाल्या पक्षाचाच उमेदवार सभापती होतो. तर संकेतप्रमाणे उपसभापती पद विरोधी पक्षाला दिले जाते.

* विधानसभेचे अधिकार व कार्ये :-

भारतीय राज्यघटनेत नमूद केलेल्या प्रमाणे विधानसभेला खालील अधिकार देण्यात आले आहेत.

विधानसभेचे अधिकार :

1) कायदेविषयक अधिकार :- कायदे तयार करणे हे विधानसभे-चे प्राथमिक कार्य आहे. राज्यसुचीतील विषयावर कायदे करण्याचा

त्यात दुरुस्त्या करण्याचा अधिकार विधानसभेला आ
समवृत्ती सुचीतील विषयावर विधानसभा कायदे कु
शकते परंतु याबाबत संसदेने केलेला कायदा अं
मानला जातो. समवृत्ती सुचीतील विषयावर विध
केलेल्या कायद्याला राष्ट्रपतीने मान्यता दिल्यास
कायदा संसदेच्या विरोधात असूनही कायमीत अस
विधान परिषद सामान्य विधेयकाला मान्यता देण्या
महिने विलंब लावू शकते. विधान सभा व विध
परिषद

काही तेच प्रसंग निर्माण झाल्यास वि
भेचा निर्णय अंतिम असतो. या कायदेविषयक अ
राने विधानसभेला शक्तीशाली बनवले आहे.

2) कार्यकारी अधिकार :-

महाराष्ट्रातील मंत्रीमंडळ सामुहिकपे
विधानसभेला जबाबदार असते. विधानसभा मंत्रीमंडळ
राज्य कारभाराबाबत अनेक प्रश्न विचारू शकते. त्या प्र
उत्तर देणे मंत्रीमंडळाची जबाबदारी आहे. विधानस
मंत्रीमंडळा विरुद्ध अविश्वास प्रस्ताव, काम रोखो
निंदा व्यंजक प्रस्ताव अशा अनेक मार्गाने आपला
विरुद्ध दर्शवू शकते.

3) आर्थिक अधिकार :-

धयक राज्याला धनविधेयक प्रथम
विधानसभेतच मांडावे लागते. कोणते विधेयक
धनविधेयक आहे हे ठरविण्याचा अधिकार विधा
सभा सभापतीलाच असतो. विधानसभेचे धनविधेय
नामंजूर केल्यास मंत्रीमंडळाला आपला राजीनाम

द्यावा लागतो.

विधानसभेने धनविधेयक मंजूर केल्यास ते मान्यतेसाठी विधानपरिषदेकडे पाठविले जाते. विधान परिषद धनविधेयक १५ दिवसापर्यंत रोखून ठेवू शकते. १५ दिवसानंतर धनविधेयकाबाबत विधानपरिषदेची मंजुरी आहे, असे समजले जाते. राज्याच्या संपूर्ण आर्थिक कार्यावर विधीमंडळाचे नियंत्रण असते. त्यामुळे अंदाजपत्रक व त्यास पूरक अनुदानाची मागणी विधानसभेतच होते. धनविधेयक नकार देण्याचा अधिकार विधान परिषदेला नाही.

५) इतर अधिकार :-

१) विधानसभा सदस्यांना राष्ट्रपतीच्या निवडणूकीत मतदान करण्याचा अधिकार आहे.

२) घटनादुरुस्ती संदर्भात मतदान करण्याचा अधिकार विधानसभा सदस्यांना आहे.

३) विधीमंडळाचे मंजूर केलेल्या विधेयकाला राज्यपालाची संमती मिळणे आवश्यक आहे. विधीमंडळाने पारित केलेले विधेयक राज्यपाल पुर्नविचारासाठी विधीमंडळाकडे पाठवू शकतो किंवा संमती देण्यासाठी नकार दर्शवू शकतो. विधीमंडळाने पुन्हा तेच विधेयक दुरुस्ती करून किंवा दुरुस्ती न करता मंजूर करून राज्यपालाकडे पाठविल्यास राज्यपालाला संमती द्यावीच लागते.

४) राज्यसभेतील सदस्यांना निवडणूकीत मतदान करणे.

५) विधान परिषदेच्या एक तृतीयांश सदस्यांना निवडून देणे. विधानसभेचे अध्यक्ष व उपाध्यक्ष यांनी बडतर्फ करणे. यावेळेस मात्र १५ दिवस अगोदर सभागृहाला पूर्वसूचना द्यावी लागते.

वरीलप्रमाणे अनेक अधिकार राज्यविधी
मंडळाला म्हणजेच विधानसभेला भारतीय राज्य
घटनेने दिले आहेत.

3) विधानपरिषद :-
प्रश्न:- विधान परिषदेची रचना सांगून अधिकार सां
लिहा.
उत्तर:- विधानपरिषद हे राज्यविधीमंडळाचे वरिष्ठ व का
सभागृह आहे. कोणत्याही घटक राज्यात द्वित
सभागृह म्हणून विधानपरिषद असावी की नस
याबाबत त्या राज्याची विधानसभा निर्णय घेते
विधानसभेने दोन तृतीयांश बहुमताने विधानपरिषदे
स्थापनेच्या किंवा समाप्तीचा ठराव मंजूर करणे ग
आहे. विधानसभेचे सदस्य प्रत्यक्ष जनतेतून निव
येतात. तर विधान परिषदेचे सदस्य अप्रत्यक्ष नि
जातात.

* सभासद संख्या :-
विधानपरिषदेची सभासद संख्या तेथे
विधानसभा सदस्य संख्येच्या एक तृतीयांश पेक्षा जास्त
नसावी तसेच 40 पेक्षा कमी नसावी. याचा अर्थ
विधानपरिषदेची सदस्य संख्या विधान परिषदेच्या
सदस्य संख्येवर अवलंबून आहे महाराष्ट्रासह बिहार,
उत्तरप्रदेश, कर्नाटक, जम्मु-काश्मिर, आंध्रप्रदेश आणि
तेलंगणा अशा एकूण सात घटकराज्यात विधानसभा
आहे.

महाराष्ट्र विधानपरिषदेची संख्या 78 आहे, त
बिहार 75 उत्तरप्रदेश 100, कर्नाटक 75,
जम्मु-काश्मिर 36, आंध्रप्रदेश 58 आणि तेलंगणा

* सभासदांची निवडणूक पद्धत :-

महाराष्ट्र विधान परिषदेतील सभासदांची निवड खालील पद्धतीतून होते.

1) एकूण सदस्यसंख्ये पैकी एक तृतीयांश सभासद स्थानिक स्वराज्य संस्थातून निवडले जातात. यांच्या निवडीला नगरपालीका व जिल्हा परिषदेचे सभासद मतदान करतात.

2) एकूण सभासदांपैकी एक दशांश 12 सभासद शिक्षक मतदान संघातर्फे निवडले जातात. माध्यमिक व उच्चमाध्यमीक शिक्षक असणाऱ्या तसेच तीन वर्षे शिक्षकाचे काम करणाऱ्या व्यक्तीला मतदानाचा अधिकार असतो

3) एकूण सभासदांपैकी एक दशांश 12 सभासद पदवीधर मतदान संघापैकी निवडले जातात. भारतातील कोणत्याही विद्यापिठाच्या व कोणत्याही शाखेचा पदवीधर यासाठी मतदार असतो, परंतू तो राज्यात राहणारा असावा त्याला पदवी प्राप्त करून कमीत कमी तीन वर्षे झाली असावे त्याचे नाव पदवीधर मतदान यादीत असावे.

4) विधानपरिषदेच्या एकूण सभासदांपैकी राज्याच्या राज्यपाला मार्फत एक दशांश 6 सदस्य नियुक्त केले जातात. कला, साहित्य, सहकार, समाजसेवा इ. क्षेत्रातील नामांकित व्यक्तिंची नियुक्ती राज्यपाल करतो.

5) विधानपरिषदेची एकूण सभासदांपैकी एक तृतीयांश सभासदांची निवड विधानसभा सदस्याकडून होते.

अशा प्रकारे विधानपरिषदेची सभासद संख्या निश्चित होऊन तिच्या सदस्यांची निवड होऊन महत्वाचे म्हणजे राज्यपालाद्वारे नाम निर्देश केलेल्या सदस्यांच्या निवडी बाबत न्यायालयात आव्हान देता येत नाही.

विधानपरिषदेची पात्रता :-

विधानपरिषदेचे सभासद होण्यासाठी खाली पात्रता सांगितल्या आहेत.

1) तो भारताचा नागरिक असावा.

2) त्याने वयाची कमीत कमी 30 वर्षे पूर्ण केले असावी.

3) संसदेने वेळोवेळी कायदा करून ठरविलेल्या व नियमांची पूर्तता त्याने करावी.

* विधानपरिषदेचा कार्यकाळ :-

विधानपरिषद हे स्थायी सभागृह आहे. विधानपरिषद सदस्यांचा कार्यकाळ 6 वर्षांचा असतो. एक तृतीयांश सभासद दर 2 वर्षांनी निवृत्त होतात व तेवढेच सभासद

एखादा सदस्य सतत 60 दि सभागृहाच्या परवानगी शिवाय गैरहजर राहिल्या त्याचे सभासदत्व रद्द होते. गणसंख्या विधानपरि कामकाज सुरू करण्यासाठी एकूण सभासद संख्येच एक दशांश सभासद संख्या उपस्थित असावी.

* विधानपरिषदेचे अधिकार :-

1) कायदेविषयक अधिकार :-

राज्याचे अर्थ विधेयक वगळून (सोडून) इतर कोणतेही विधेयक विधान परिषदेत मांडता येते. विधेयकाच्या मान्यतेसाठी विधान परिषदेची मान्यता आवश्यक असते. एखादे विधेयक विधानपरिषदेने मंजूर केल्यास विधानसभेने नामंजूर केल्यास ते विधेयक समाप्त होते.

विधानसभेने पास केलेले विधेयक विधान परिषद जसेच्या तसे मंजूर करू शकते, किंवा दुरुस्त्या सूचवू शकते. याबाबतची कार्यवाही मात्र विधानपरिषदेला तीन महिन्यांच्या आत करावी लागते. जर विधान परिषदेने असे नाही केले तर विधेयक पास केल्याचे समजले जाते. विधान परिषदेने अमान्य केलेल्या अथवा दुरुस्त्या सुचविलेल्या विधेयकावर विधानसभा पुन्हा विचार करते. त्या विधेयकातील दुरुस्त्या मान्य किंवा अमान्य करून मान्यतेसाठी विधानपरिषदेकडे पाठवते. अशावेळी विधान परिषद संबंधित विधेयक एका महिन्यातपर्यंत रोखून धरू शकते. या एका महिन्यात विधानपरिषदेने कोणतीही कार्यवाही केली नाही तर विधेयक विधान परिषदेला मान्य आहे असा अर्थ होतो.

२) कार्यकारी अधिकार :-

घटक राज्यातील मंत्रीमंडळ समु सामुहिकरित्या विधानसभेला जबाबदार असते मंत्री मंडळावर प्रभावी नियंत्रण ठेवण्याचे सामर्थ्य विधानपरिषदेजवळ नसते. शासन कारभारासंबंधी मंत्रीमंडळाला प्रश्न विचारणे, काम रोखो प्रस्ताव मांडून शासनाला नियंत्रित करण्याचे प्रयत्न विधानपरिषद करते. मंत्रीमंडळावर अविश्वास ठराव पास करून मंत्रीमंडळाला बडतर्फ करण्याचा अधिकार विधानपरिषदेला नाही.

3) विधान परिषदेचे आर्थिक अधिकार :-

अर्थ विधेयक विधान प[रिषदेत]
मांडता येत नाहीत हे पहिल्यांदा विधा[नसभे]
तच मांडावे लागते विधान परिषदेकडे [संमती]
साठी येथे धन विधेयक विधान परिष[देकडे]
प्राप्त झाल्यापासून 14 दिवसांच्या आत
मान्यता द्यावी लागते अथवा अमान्य [किंवा]
दुरुस्ती सुचवून विधान सभेकडे पाठवाव[े]
लागते. 14 दिवसांच्या आत विधान प[रिषदेने]
असे नाही केल्यास धन विधेयक विध[ान परि]
षदेला मान्य आहे असा अर्थ होतो.
संविधानाने विधानपरिषदेला दिलेले सर्व अ[धिकार]
पाहता असे स्पष्ट होते की विधानपरि[षदेचे]
अस्तित्व विधानसभेच्या इच्छेवर अवलंबून [आहे.]
विधानपरिषदेची सदस्यसंख्या विधानसभेच्या सद[स्यसंख्येपेक्षा]
फारच कमी आहे. तरीही भारतातल्या सात
राज्यांनी विधानपरिषदेचे समर्थन केले आ[हे.]
त्याची कारणे खालील प्रमाणे सांगता [येतील]:

1) दोन सभागृहामुळे विधेयकावर होणारी च[र्चा]
सखोल होते.

2) विधानपरिषदेत राज्यपाला मार्फत होणाऱ्या तज्ञ
सभासदांच्या निवडीमुळे विधानपरिषदेचे मह[त्त्व]
वाढते.

3) विधानपरिषदेत समाजातील सर्वच घटकांना
प्रतिनिधित्व मिळते.

4) विधान परिषद स्थायी सभागृह आहे.

5) विधान परिषदेतील सर्व सभासद एकाच वे[ळी]
निवृत्त होत नाहीत. या सदस्यात का[ही]

जुने सभासद तर काही नवीन सभासद असतात.

वरील कारणामुळे विधान परिषद गरजेची मानली जाते. परंतु विरोधकांच्या मते विधान परिषद हे निरुउपयोगी सभागृह आहे. वेळेचा, पैशाचा अपव्यय करणारे खर्चीक सभागृह आहे.